

MARTINA KRAMARIĆ

Od prve hrvatske gramatike do danas¹

U Zagrebu je u prostorijama Hrvatskoga kulturnog društva Napredak 1. i 2. prosinca 2022. održan međunarodni znanstveni skup *Hrvatske dopreporučne gramatike u europskome kontekstu*. Sudjelovanje na skupu i njegovo praćenje bilo je omogućeno i preko platforme Zoom. Održavanje skupa dio je projektnih aktivnosti projekta *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM*, voditeljice Marijane Horvat, koji sufinancira Hrvatska zaklada za znanost, a provodi se u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje od 2019. godine. Projekt *RETROGRAM*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Hrvatska zaklada za znanost i Hrvatsko kulturno društvo Napredak organizirali su cijeli događaj.

Na skupu je sudjelovalo četrdesetak uglednih domaćih i inozemnih znanstvenika koji su svoje istraživanje uklopili u tematske cjeline navedene u pozivu za skup. Riječ je o gramatikološkim istraživanjima koja su obuhvatila tradicionalan pristup građi, opise pojedinih gramatika i jezikoslovno nazivlje u njima te komparativistički pristup i jezičnim priručnicima. Primijenjen je i interdisciplinarni pristup koji se najčešće oslanjao na didaktičko promišljanje o načinu poučavanja gramatičkoga sadržaja tijekom povijesti i danas. Na skupu su se mogle čuti teme koje su obuhvatile suvremene pristupe obradi građe, koji uključuju i metode digitalne humanistike. Svi prijavljeni izlagači sudjelovali su na skupu.

Skup je otvoren pozdravnim govorima organizatora skupa, Željka Jožića, ravnatelja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Damira Krešića, predsjednika Napretkova kulturnoga centra, i Marijane Horvat, predsjednice Programsko-organizacijskoga odbora skupa i voditeljice projekta *RETROGRAM*. Uslijedila su plenarna izlaganja, a

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma* IP-2018-01-3585.

prvi je svoje plenarno izlaganje izložio Ivo Pranjković, prof. emer. s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i član projektne skupine projekta *RETROGRAM*. U svojem je izlaganju *Gramatički koncept Antuna Mažuranića* detaljno opisao gramatičko ustrojstvo dviju njegovih gramatika (*Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike*, Zagreb, 1839. i *Slovnica Hèrvatska*, Zagreb, 1859.) s posebnim osvrtom na opis nepromjenjivih riječi u njima. S obzirom na to da je u sklopu projekta *RETROGRAM* ostvarena suradnja s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu, sljedeća je plenarna izlagačica bila Irena Galić Bešker, koordinatrica Zbirke rukopisa i starih knjiga iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Jedan je od rezultata spomenute suradnje i virtualna izložba *Hrvatske gramatike* (<http://virtualna.nsk.hr/hrvatske-gramatike/>), koju je izlagačica predstavila u svojem izlaganju, a dala je i povijesni pregled hrvatskih gramatičkih priručnika pisanih tijekom triju stoljeća. Posljednje je plenarno izlaganje *Manuscriptorium Digital Library*

for Historical Documents održao ravnatelj Odjela za povijesne i glazbene fondove iz Nacionalne knjižnice u Pragu Tomáš Klimek. Predstavio je nove mogućnosti koje nudi četvrta verzija digitalne knjižnice Manuscriptorium, posvećene stvaranju digitalnih objekata i zbirka povijesnih dokumenata različite namjene (rukopisi, inkunabule, stare knjige, karte, povelje, notni zapisi i drugi dokumenti) do 1800. godine, a jedna od njih je i objavljivanje tekstnih izdanja povijesnih dokumenata povezanih s njihovim faksimilima.

Nakon stanke započela su izlaganja na skupu prema rasporedu u sesijama. Prvu je sesiju otvorila Petra Bago predstavivši razvoj modela za označavanje gramatičkoga nazivlja i morfoloških paradigma na primjeru hrvatskih dopreporodnih gramatika. Izlaganjem *Razvoj modela za označavanje hrvatskih gramatika temeljen na TEI standardu* pokazala je izazove s kojim se susreće projekt *RETROGRAM* kao pionir u primjeni TEI standarda na označavanje gramatika, a s obzirom na to da takav modul u TEI smjernicama još nije donesen. Ljiljana Kolenić u izlaganju *Glagolski oblici u hrvatskim tekstovima do 17. stoljeća i u prvoj hrvatskoj gramatici* usporedila je Kašićevu podjelu glagolskih oblika s glagolskim oblicima zastupljenima u hrvatskim tekstovima triju književnih stilizacija do 17. stoljeća. Lada Badurina dala je opis hrvatskoga fonološkog sustava, ali i razradu metodologije opisa u poglavlju *Glasovi iz Gramatike i stilistike hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića (1899.). U izlaganju „*Racionalne*

gramatike": *podučavanje gramatike prema Ratio studiorum i Ratio educationis* Maja Matasović analizirala je isusovački obrazovni model u Habsburškoj Monarhiji s posebnim osvrtom na primjenu isusovačkih obrazovnih načela u poučavanju gramatike i nastavi jezika. Lana Hudeček i Milica Mihaljević u izlaganju *Funkcionalni pristup poučavanju gramatike hrvatskoga jezika* polaze od O'Sullivanova (2020.) modela poučavanja i funkcionalnoga pristupa poučavanju, u kojemu gramatika nije samo skup pravila, nego i sredstvo komunikacije. U skladu s tim pokazale su mogućnosti primjene mrežnih izvora Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje pri funkcionalnome pristupu u radu s gramatičkim sadržajem. Izlaganjem *Gramatički*

opis u leksikografiji Ana Šimić otvorila je popodnevnu sesiju. Dala je pregled ranih gramatičkih i leksikografskih opisa općenito, a potom je pozornost usmjerila na *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* (Staroslavenski institut, 2000. – danas) i na dosege gramatičkoga opisa u njegovim natuknicama. Građu za svoje istraživanje također su u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku pronašli izlagači Jozo Vela i Josip Galić. U izlaganju *Hrvatske crkvenoslavenske gramatičke nedoumice* predstavili su problem koji se pojavljuje pri gramatičkome opisu glagolskih riječi sa završetkom *-iemy* (*s'večeniemy*, *izag'naniemy*, *iz'prov'r'ženiemy*, *izb(a)vleniemy* i sl.) u kontekstima u kojima su očekivani oblici pasivnoga participa preterita. Ivana Kresnik u izlaganju *Europski odjeci hrvatskih gramatika do sredine 19. stoljeća* bavila se recepcijom hrvatskih gramatika u objavljenim europskim bibliografskim popisima i periodičkim publikacijama do sredine 19. stoljeća. Izazove s kojima su se susretale u radu na označivanju hrvatskih dopreporodnih gramatika pisanima prema latinskome modelu gramatičkoga opisa predstavile su članice projektnoga tima *RETROGRAM* Ana Mihaljević, Sanja Perić Gavrančić i Tamara Tvrtković. U izlaganju *Što su ablativ, konjunktiv i gerund u hrvatskome jeziku? – Prilagodba latinskih gramatičkih kategorija opisu hrvatskoga jezika u dopreporodnim gramatikama* sumirale su probleme neusklađenosti hrvatskoga jezičnog sustava s gramatičkim kategorijama latinskoga jezika te opisale način na koji su označene takve morfološke kategorije TEI oznakama kao dio projektne aktivnosti. Međunarodna suradnja koja se provodila na Odjelu za povijest jezika i povijesnu leksikografiju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje s Humboldtovim sveučilištem u

Berlinu i Sveučilištem u Regensburgu rezultirala je *Regensburškim dijakronijskim korpusom hrvatskoga jezika – CroDijem*, a taj je korpus bio Zrinki Kolaković, Marijani Horvat i Sanji Perić Gavrančić osnovica za istraživanje prikazano u izlaganju *Jezično planiranje i sudbina zanaglasnice ju pod retrospektivnim svjetlom dijakronijskih podataka*. Upravo je dijakronijski korpus pokazao da se suprotno gramatičkim opisima zamjenička zanaglasnica *je* pojavljuje već u čakavštini 16. stoljeća, a u 17. i 18. stoljeću posvjedočena je i u južnoj i sjevernoj štokavštini. U kajkavskim tekstovima nije potvrđena prije sredine 18. stoljeća. Tim zanimljivim korpusnim istraživanjem zaključen je prvi dan skupa. Drugi dan skupa izlaganjem *Dva priručnika J. E. Matijevića* otvorila je Barbara Štebih Golub. Usporedila je gramatički opis i nazivlje u priručniku *Horvaczka grammatika* (Zagreb, 1810.), pisanom njemačkim metajezikom, i *Pomum granatum* (Zagreb, 1771.), književnom kajkavštinom pisanoj slovnici njemačkoga jezika. Diana Stolac, prof. emer. Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, i Anastazija Vlastelić u izlaganju *Morfosintaktička analiza hrvatskih dopreporodnih gramatika (na primjeru gramatičkoga nazivlja)* predstavile su svoje istraživanje korpusa od deset hrvatskih dopreporodnih gramatika, u kojima su tražile dijelove sintaktičkoga opisa i u njemu upotrijebljeno nazivlje. S obzirom na to da se u povijesnim gramatikama sintaktički podatci ne donose eksplicitno, nego se mogu iščitati iz morfološkoga opisa, naslov izlaganja otkrio je način na koji je opisana sintaksa u gramatikama. Sljedeća su tri izlaganja bila posvećena proučavanju Križanićeve gramatike. Gordana Čupković u izlaganju *Deklinacija imenica u Križanićevoj gramatici* razmotrila je sustav sklonidbe imenica i njegovo podudaranje sa sustavom sklonidbe imenica u tadašnjim europskim i hrvatskim gramatikama i odstupanje od njega. Kristian Lewis u izlaganju *Terminološke osobitosti Križanićeve*

Gramatičnog izkazanja obradio je Križanićevo jezikoslovno nazivlje, a Marijana Horvat i Ljiljana Šarić u izlaganju *Opis prijedloga i prefiksa u Križanićevoj gramatici* pozornost su posvetile semantičkomu i sintaktičkomu opisu prijedloga i usporedbi prijedloga u slavenskim jezicima zastupljenima u Križanićevoj gramatici. Natalija Ulčnik i Gjoko Nikolovski s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mariboru održali su izlaganje *Slovnica Matije Majarja v kontekstu ilirizma na Slovenskem* o

slovenskome jezikoslovcu, pripadniku ilirskoga pokreta Matiji Majaru Ziljskomu i njegovoj gramatici pisanoj u ilirskome razdoblju. Amir Kapetanović opisao je i smjestio

u hrvatsku gramatičku tradiciju dvije slovnice pisane na njemačkome jeziku autora Ignjata Alojzija Brlića i njegova sina Andrije Torkvata Brlića u izlaganju *Dvije slovnice iz obitelji Brlić*. O dalmatinskome gramatičaru Ivanu Danilu i njegovim dvjema dosad nedovoljno istraženim gramatikama, posebice sa sintaktičkoga gledišta, govorele su Marijana Tomelić Ćurlin i Tanja Brešan Ančić u izlaganju *Članovi rečeničnog ustrojstva u gramatikama Ivana Danila. Između gramatike i komunikacije – morfosintaktički i sintaktički sadržaji u srednjoškolskoj nastavi Hrvatskoga jezika* naslov je izlaganja Igora Medića, u kojemu je s obzirom na novi nastavni kurikulum ponudio primjere za obradu morfosintaktičkih i sintaktičkih sadržaja u gimnazijskoj nastavi predmeta Hrvatski jezik. Nastavnomu sadržaju u kojemu se obrađuje hrvatski jezik, a posebice povijesni razvoj hrvatske gramatikografije, svoje je izlaganje posvetila i Petra Božanić. Posljednju sekciju skupa otvorio je Boris Kern, koji je u svojem izlaganju *Gramatički sadržaji na leksikografskim portalima Fran i Franček* predstavio leksikografske mrežne portale Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša *Fran i Franček* s posebnim osvrtom na gramatičke sadržaje koje oni nude. Vuk-Tadija Barbarić u izlaganju *Nova ričoslovica ilirička između dvaju projekata* predstavio je svoj projekt *Razvoj modela za normalizaciju grafije starih latiničnih tiskanih tekstova* te obrazložio kako projekt može pridonijeti transkripciji, a zatim i digitalizaciji starih gramatika. Odmak od gramatičkih sadržaja napravila je Katarina Lozić Knezović izlaganjem *Leksik blagoslova u Misalu kneza Novaka*. Ivana Lovrić Jović autorica je novoga izdanja Appendinijeve *Gramatike ilirskoga jezika*, te se stoga u svojem izlaganju posvetila obradi njegove gramatike s obzirom na Appendinijeve preteče i uzore Kašića i Della Bellu. Posljednje izlaganje na skupu održala je Martina Horvat, a posvetila ga je opisu triju izdanja Lanosovićeve slavonske gramatike.

Nakon dijela skupa koji je ponudio zanimljiva, iscrpna i temeljito provedena istraživanja različitih viđenja gramatičkoga sadržaja te povijesnih i suvremenih gramatikoloških istraživanja uslijedilo je predstavljanje dvaju novih izdanja koja su objavljena kao rezultat rada na projektu *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM*. Riječ je o već spomenutoj knjizi Ivane Jović Lovrić *Appendinijeva Gramatika ilirskoga jezika – jezičnopovijesna studija s prijevodom i transkripcijom uz pretisak* (2022.), koju su predstavile Marijana Horvat i autorica izdanja,

te knjizi *Latinska gramatika i hrvatski jezik Marijana Lanosovića. Jezičnopovijesna studija s pretiskom i transkripcijom izvornika Uvod u latinsko ricsih slaganje (1776.)* (2021.) autorice Sanje Perić Gavrančić. Knjigu je predstavila Željka Brlobaš. U obama predstavljajima istaknuti su znanstveni doprinosi novih izdanja i njihova vrijednost u okviru proučavanja hrvatske gramatičke tradicije. Ivana Lovrić Jović kao autorica jednoga izdanja iznijela je svoje iskustvo u radu, koje uključuje i dugotrajan proces prevođenja s talijanskoga opsežne Appendinijeve gramatike, te istaknula kako joj je pandemija omogućila da se tomu više posveti.

Ugodna i ležerna atmosfera skupa nije umanjila njegov izniman znanstveni doprinos. Skup je ponudio itekako zanimljiv uvid u brojne vidove bavljenja hrvatskom i europskom gramatičkom mišlju te još jednom pokazao kako je hrvatska gramatička tradicija bogata i duga i da se može obraditi i prikazati na više načina. Bio je to vrlo uspješan spoj dijakronijskoga i sinkronijskoga pogleda na gramatičku građu. Skupovi posvećeni gramatikološkomu promišljanju, posebice hrvatskim povijesnim gramatikama, rijetki su, a velik odziv na ovaj skup pokazao je da za takvim skupovima postoji velika potreba. Stoga je to bila prigoda da se znanstveno obrade i opišu neke zanemarene i manje poznate hrvatske dopreporodne gramatike. S nestrpljenjem očekujemo zbornik radova sa skupa, koji će biti objavljen u elektroničkome i u tiskanome obliku.

RETROGRAM

○ PROJEKTU
SURADNICI
SASTANCI I RADIONICE
HRVATSKE DOPREPORODNE GRAMATIKE U EUROPSKOME KONTEKSTU
SKUPOVI I ISTRAŽIVANJA

RADOVI
VAŽNE INFORMACIJE

○ PROJEKTU

Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma – RETROGRAM, IP-2018-01-3585

Hrzz
Hrvatska zaklada
za znanost

Institut za
hrvatski jezik
i jezikoslovlje

ustanova nositelj: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

financiranje: Hrvatska zaklada za znanost i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

pronađi na stranici

Q

NOVE OBJAVE

Održan Međunarodni znanstveni skup Hrvatske dopreporodne gramatike u europskome kontekstu

Zimska škola u Grazu

Gostovanje u televizijskim emisijama

Predavanje u Dubrovačkoj privatnoj gimnaziji

Međunarodni znanstveni skup Hrvatske dopreporodne gramatike u europskome kontekstu